

DOĞU-BATI İLİŞKİLERİ VE NÜKLEER GÜÇ (1945-1985)*

Dr. Kadri Kemal GÜNEŞ

Çağımızda ayrı bir inceleme alanı olarak ele alınan “uluslararası ilişkiler” adına devlet dediğimiz siyasi toplumların davranışlarından kaynaklanır. Bir anlatım birimi olarak devlet kavramı çok eski zamanlara kadar uzanır, ancak uluslararası ilişkilerin çağdaş anlamda kaynağını oluşturan devlet olgusu, 1648 Vestfalia Barışı'ndan sonra gelişmeye başlar. Avrupa'da otuz yıl savaşları olarak bilinen kıt'asal çatışmaları sona erdiren bu antlaşma ile getirilen siyasal düzen, şu veya bu şekilde, 1789 Fransız Devrimi'ne kadar sürer.

Fransız Devrimi uluslararası yaşama eşitlik, egemenlik ve özgürlük gibi, birtakım yeni ilkeler getirir. Bu gelişmelere paralel olarak, toplumlar arasında yeni bir devlet bilinci ortaya çıkar ve siyasal toplumları bir arada tutan birlik bağı¹ laikleşmeye başlar. İnsanları binlerce yıldan beri bir arada tutmayı başaran kandaşlık, dindaşlık ve dilbirliği gibi unsurlar, büyük ölçüde zayıflar. 19. yy. boyunca, önce milliyet ilkesine göre başlayan örgütlenme faaliyetleri, çok geçmeden, ulusçuluk şekline dönüşür ve belli siyasal sınırlara sahip modern devletler oluşur. Bu tip devletlerin en büyük özelliği amaç ve eylem birliği dışında her hangi bir türdeşliğe sahip olmamalarıdır.

Amaç ve eylem birliğinden başka herhangi bir türdeşliğe sahip olmayan çağdaş devletler, yapısal ve örgütsel nitelikleri gereği, sürekli bir değişim içindedirler. Teknolojinin gelişmesi ve iletişim araçlarının yaygınlaşması nedeniyle, devletlerin ulusal sınırları, içten ve dıştan, sürekli olarak zorlanır. Bu zorlamalara karşı devletler, çeşitli savunma ve koruma mekanizmaları geliştirmek zorundadırlar. Atom Çağı'na girinceye kadar bu tip faaliyetlerin diplomasi yoluyla yürütüldüğünü ve siyasal beklentilerin de, büyük ölçüde, diplomasi manevraları'na bağlı olduğunu görüyoruz. Nükleer gücün ortaya çıkması ile uluslararası ilişki ve faaliyetlerin tabanı köklü değişikliğe uğrar. Nükleer güç, toplumları üç bin yıl-

* Bu makale Doğu-Batı İlişkileri ve Nükleer Güç konusundaki tezin özeti olup 26.12.1986'da kaleme alınmıştır.

¹ İngilizce cohesion karşılığı kullanıldı.

dan beri yöneten ve yönlendiren entellektüel bilgi birikimi ve değerler sisteminin alt üst olmasına sebep olur. Tabular yıkılır ve tarihin seyriyi değiştirebilen geleneksel **büyük adam imajı** anlamını kaybeder.

Doğu-Batı kavramı'nın politik nitelik kazanması ve Sovyet Rusya'nın Avrupa'dan soyutlanması, 1859 Kırım Savaşı ile başlar. Avrupa Devletleri'nin Sovyet Rusya'yı bir **dış unsur** olarak algılamaları kıt'asal iç dinamiklerin faaliyete geçmesi için de gerekli olur. Ayrıca 20 yıl ara ile meydana gelen iki Büyük Savaş'ın Avrupa Toprakları'nda cereyan etmesi, bu devletler arasında **Avrupa Bilinci**'nin kökleşmesi ve bloklaşma sürecinin hızlanmasına neden olur. Özellikle iki Büyük Savaş'tan sonra, bağlaşma düşüncesi ve devletlerin dış politika davranışları yeni boyutlar kazanır, yani siyasi tercihlere dayanan yeni örgütler kurulur ve devletler arasındaki ilişki kanalları tekelleşir.

II. Büyük Savaş'tan sonra, Almanya'nın ikiye bölünmesi ile, A.B.D. ve Sovyetler'in saflarında başlayan **politik ayıklanma**², 1950'li yıllarda kutuplaşmaya dönüşür. Kore Savaşı buna ilk örnek olarak gösterilebilir. Nükleer dönemin ilk yıllarında Sovyetler, sistemin tek nükleer gücü olan A.B.D.'nin Avrupa'daki varlığından rahatsız olur. Buna karşılık A.B.D. de, üstlendiği yükümlülüklerden dolayı, savaş sonu Avrupası'ndan soyutlanamaz. Nihayet 1949'da NATO kurulur ve Doğu-Batı ilişkilerinde yeni bir dönem başlar.

Sovyetler'in liderliğinde oluşturulan Varşova Pakti'nin NATO'dan çok sonra, yani 14 Mayıs 1955'te kurulması, kanaatimizce, bu ülkenin Orta Avrupa ve Balkanlar'da başlattığı **politik bütünleşme**³ hareketinin, merkezi otoriteye bağlı **özümleme**⁴ şekline dönüşme süreci ile ilgilidir. Bir başka ifade ile, Varşova Pakti'nin sadece NATO'ya karşıt bir örgüt olarak kurulduğunu ileri sürmek, bizce, çok zordur ve Sovyetler açısından, kuruluşla ilgili zamanlamanın isabetli olduğu da söylenebilir. Öz bir anlatımla, 19. yy.'da başlayıp gelişen **bağlaşma, bloklaşma ve politik ayıklanma** süreci Varşova Pakti'nin kurulması ile, iki kutuplu karmaşık bir sisteme dönüşür. Böylece, 1945'ten günümüze uzanan politik çizgide yer alan tüm ilişkiler Doğu-Batı bağlamı içinde, yorumlanır.

II. Büyük Savaş, **Versailles Düzeni** ile susturulan Almanya'nın bu düzeni getiren devletlerden öç alma duygusu ile başlar. Şarlman ve Napolyon'u savaştan savaşa sürükleyen **yüce devlet** hırsına Hitler de kapılır ve sahip olduğu üstün tank gücü ile, çevresindeki tüm ülkeleri işgal eder. Profesyonel savaş ihtiraslarının hemen hepsini deneyen Hitler Almanyası,

² İngilizcedeki **political selection** karşılığı kullanıldı.

³ İngilizcedeki **political integration** karşılığı kullanıldı.

⁴ İngilizcedeki **assimilation** karşılığı kullanıldı.

1945'te teslim olur ve galip devletler tarafından, başı koparılmış bir ceset gibi, masaya konur. Kanaatımızca bu olay, 1871'de Bismark ile başlayan ve Avrupa'da güdümlü bir mermi gibi yükselen Almanya'nın ikinci defa susturulmasıdır. III. Büyük Savaş'ın baş aktörünün de yine Almanya olmamasını temenni ederiz.

Bir önceki paragrafta da belirtmeye çalıştığımız gibi, NATO ve Varsova Paktı'nın kuruluşlarından sonra, Doğu-Batı arasındaki ikili ilişkilere paralel olarak, örgütsel ilişkiler yoğunluk kazanır. Avrupa, yani Batı ülkeleri A.B.D., Doğu veya Sosyalist Blok ise Sovyetlerle özdeşleşir ve tüm global sorunlara bu iki devletin gözü ile bakılır. 1960'lı yıllara kadar, başta Avrupa olmak üzere, Dünya Siyasal Sistemi'nin iki nükleer etki alanına bölündüğünü görürüz. Taraflar arasında hem nükleer hem de konvansiyonel düzeyde bir güç yarışı başlar. Ancak bu güç yarışı, 1962 Küba Bunalımı'na kadar uluslararası ilişkileri global düzeyde tehdit edecek boyutlara ulaşmaz. Uluslararası ilişkilerde **soğuk savaş dönemi** olarak adlandırılan 1950'li yıllar, klasik diplomasiden nükleer döneme geçiş süreci olarak gelişir ve bu dönemde, güce bağlı politik yapılaşma yoğunluk kazanır.

Sovyetler'in Ekim 1957'de başlattığı SPUTNIK Programı ile nükleer teknolojide uzay çağı başlar. Kıt'aları doğrudan vurabilen füzeler, uzun menzilli uçaklar ve aynı anda birden fazla hedefi vurabilen nükleer başlıklar geliştirilir. A.B.D., ilk nükleer devlet olarak güç üstünlüğünü kaybetmemek, Sovyetler ise A.B.D.'ye ulaşmak için, nükleer yarışı sürdürürler. Taraflar; bir yanda bu yarış sürerken, diğer taraftan da silahlanmanın gelecekteki muhtemel boyutlarını düşünerek, önlem alınmasını isterler. Bu amaçla başlatılan görüşmeler, Küba Olayı'na kadar, diplomasi manevralarından öteye gidemez.

1962 Küba Olayı Doğu-Batı ilişkileri için bir dönüm noktası olur. Yirmi yıldan beri sonuç alınamayan silahsızlanma konusunda, taraflar ilk defa masaya oturmak zorunda kalırlar. 1950'den beri birbirlerinden gittikçe uzaklaşan iki süper güç, bir araya gelerek, yeni bir düzen aramaya başlarlar. Tarihin hemen her döneminde olduğu gibi, **çatışmalar kuralların oluşmasına, kuralların ihlâl edilmesi de, çatışmalara yol açar.** Bu genelleme Küba Olayı için de geçerli olur ve Küba'da meydana gelen soğuk çatışma (buna sistem çatışması da denebilir) tarafları, nükleer döneme özgü, yeni bir düzeni oluşturmaya zorlar. Bu olayda ilginç olan nokta, diplomasi manevraları ile aşılması mümkün olmayan bir gücün, yani nükleer gücün, bir düzen uğruna feda edilmesidir. Burada, çatışmadan kaynaklanan bir düzenin oluşmasında, çatışmacı taraflar arasındaki güç varlığının, bu düzenin niteliği konusunda belirleyici bir etken olduğunu unutmamak gerekir. Bu noktadan hareketle Küba Çatışması; stra-

tejik güç varlığı bakımından, Sovyetler'in A.B.D.'ye göre daha zayıf durumda olması, **düzen uğruna feda edilen güçlülüğün** faturasını Sovyetler'in ödemek zorunda kalması ile sonuçlanır.

Küba Olayı'ndan sonra Doğu-Batı ilişkilerinde **yumuşama dönemi** başlar. Küba Bunalımı'ndan hemen sonra, A.B.D. ile Sovyet Başkenti arasında **acil telefon hattı**⁵ kurulur. Bunu, 5 Ağustos 1963'te imzalanan **nükleer denemeleri sınırlandırma antlaşması** izler. Görüşmeler ikili ve örgütsel düzeyde gelişir, yani yumuşama süreci, tepeden tabana doğru olmak üzere, sistemin alt etkenlerine de yansır. Başta Batı Almanya olmak üzere, Kıt'a Avrupası'nda, çok taraflı ve ikili antlaşmalar yapılır. 1945'ten 1963 ortalarına kadar 488 nükleer deneme gerçekleştirilmesine karşın, ilk defa bu dönemde, yani **yumuşama dönemi**'nde, silahsızlanma konusunda bir takım sınırlandırmalar getirilir. Doğu-Batı ilişkileri, 1963'ten sonraki ilk on yıl içinde doruk noktasına ulaşır, görüşmeler yoğunlaşır ve antlaşmalar birbirini izler.

Genel anlamda nükleer faaliyetlerin uluslararası kurallara bağlanması anlamına gelen bu gelişmeleri biz, **nükleer düzenin yaygınlaştırılması**, olarak görüyoruz. Bu düzen içinde yer alan belli başlı antlaşmalar şöyle sıralanabilir:

- 20 Haziran 1963 : Acil telefon hattı antlaşması
- 27 Ocak 1967 : Dış uzay ve atmosferde nükleer faaliyetlerin yasaklanması antlaşması.
- 1 Temmuz 1968 : Nükleer silahların yaygınlaştırılmasını önleme antlaşması.
- 11 Şubat 1971 : Deniz dibi ve yer altı nükleer denemeleri ile buralara nükleer silah yerleştirmenin yasaklanması antlaşması.
- 30 Eylül 1971 : A.B.D. ile Sovyetler arasında imzalanan nükleer kazaları önleme antlaşması.
- 10 Nisan 1972 : Biyolojik silahların yasaklanması antlaşması.
- 26 Mayıs 1972 : SALT I geçici antlaşması ile birlikte imzalanan füze-savar sistemlerin konumlandırılmasının yasaklanması antlaşması.
- 18 Haziran 1979 : A.B.D. Başkanı Carter ile Sovyet Prezidyum Başkanı Brejnef arasında imzalanan fakat A.B.D. Senatosu tarafından onaylanmayan SALT II: Stratejik silahların azaltılması antlaşması.

⁵ İngilizcedeki **hot line** karşılığı kullanıldı.

İki Süper Güç arasında başlayan nükleer ilişkiler, tarafları temsil eden politik örgütleri de etkiler. Örneğin NATO ve Varşova Paktı, nükleer düzenin gereklerine uyararak, savunma stratejilerini yeniden gözden geçirirler. NATO'nun 13-14 Aralık 1967'de yapılan **Nükleer Savunma ve Planlama Komitesi** toplantısında **esnek karşılık** ilkesi kabul edilir. Buna karşılık Sovyetler de Varşova Paktı Ülkeleri'ne, özellikle de NATO Hatı'na⁶ **yaygın hedef ilkesi**'ne uygun olarak, toplam 3500 tane kısa menzilli füze ve taktik silah konumlandırır. Doğu Bloku'nu temsil eden Sovyetler'in Avrupa'daki konvansiyonel güç varlığı hızla artar. 1968 ortalarında Sovyetler'in yeni politikasına ters düşen Çekoslovakya işgal edilir. Pakt'ın blok içi gelişmelerine ayak uyduramayacağını anlayan Arnavutluk, bu örgütten ayrılır. Avrupa'daki güç dengesi, giderek Sovyetler lehine değişir. Bu durum Batı'yı endişelendirir ve karşı önlem olarak, bazı NATO ülkelerine, orta menzilli nükleer füze konumlandırılmasına, karar verilir.

1970'li yılların başında, Doğu-Batı ilişkilerinde SALT dönemi başlar. Bu dönemi iki aşamada ele almak mümkündür. Birincisi stratejik nitelikteki savunma sistemleri; ikincisi ise aynı türdeki saldırı güçlerine getirilen kısıtlamalardır. NATO ile Varşova Paktı arasında, 30 Ekim 1973'te Viyana'da başlatılan **karşılıklı ve dengeli güç indirimi** (MBFR) görüşmeleri ile 1 Ağustos 1975 tarihli **Helsinki Belgesi** bizce, nükleer düzenin sosyo-politik uzantısı niteliğindedir. Bazı NATO ülkelerine konumlandırılması planlanan ve Doğu-Batı görüşmelerinde olduğu kadar, blok içi ilişkilerde de büyük tartışmalara yol açan 572 adet **orta menzilli nükleer güçler** (INF) sorunu ise, iki süper güç arasındaki stratejik ilişkilerin bir yan ürünü sayılmalıdır.

SALT II Antlaşmaları, kapsamı ve teknik özellikleri bakımından çok karmaşık olup, uygulanması son derece güç gözükmektedir. Uygulama güçlüğü yanında antlaşmaların bu güne kadar hemen hiç değinilmeyen bir başka yönü de, Carter ile Brejnev arasında parafe edilen metnin, Sovyetler tarafından hâlâ geçerli sayılmasına karşın, Reagan Yönetimi tarafından tanınmamasıdır. Uluslararası ilişkilerde devletler üstü bir yaptırım gücü veya başvuru kaynağı olmadığına göre, taraflardan birinin geçerli saydığı bir antlaşmayı, diğer tarafın tanımamasından her hangi bir hukuki sonuç doğar mı? Eğer bir sonuç doğarsa bunun, Uluslararası İlişkiler Disiplininde nasıl bir bağlam içinde ele alınacağı ciddi bir sorun olabilir. Bize öyle geliyor ki bu gibi sorunlar, yakın gelecekte, **nükleer hukuk** gibi yeni bir çalışma alanının gündeme gelmesine yol açabilir.

1980'li yıllara girerken Doğu-Batı ilişkilerinde Avrupa faktörü ağırlık kazanmaya başlar. Sovyetler'in 1977'de başlayarak, Avrupa'daki NATO

⁶ Norveç, B. Almanya ve Yunanistan'ın kuzeyinden geçip Türk-Sovyet sınırına kadar uzanan, NATO ülkeleri'nin kuzey sınırlarına teğet geçen çizgi.

Hattı'na, en az 350 adet SS-20 konumlandığı anlaşılır. Hareketli rampalardan fırlatılabilen ve 5000 km menzile sahip bu füzelerin tüm NATO ülkelerini vurabilecek güçte olmaları, Batı'da endişe yaratır. SALT II Antlaşması'nın askıya alınma nedenlerinden birisi de bu gelişmelere bağlanır ve iki süper güç arasında **sarmal pazarlıklar**⁷ başlar. Kasım 1980'de göreve başlayan Reagan Yönetimi, Avrupa'daki **orta menzilli güçler** (INF) sorununun yeniden gözden geçirilmesini ister. Böylece Doğu-Batı arasında **stratejik silahların azaltılması** (START) dönemi başlar.

1982 ortalarında başlayan stratejik silahların azaltılması (START) görüşmeleri, aslında **Avrupa'daki orta menzilli güçler** ile ilgili tartışmaların, stratejik, yani iki süper güç düzeyinde, gündeme getirilmesidir. Sovyetler'in Doğu Avrupa'ya konumlandığı SS-4, SS-5 ve SS-20 füzelerine karşılık NATO Avrupası'na, toplam 572 Seyir ve Pershing II füzeleri konumlandırma planları, taraflar arası görüşmeleri çıkmaza sokar. Ayrıca bu görüşmelerde taraflar, sahip oldukları güçlerle ilgili olarak, birbirlerine sundukları veriler üzerinde de anlaşamazlar. Verilerin doğrulanması ve antlaşma hükümlerine uyulup uyulmadığı konusundaki kuşkular, taraflar arasında, zincirleme veya sarmal sorunlara yol açar. Nihayet 1983 sonuna doğru, ilk Seyir Füzesinin Avrupa'ya gelmesi üzerine Sovyetler, INF ve START Görüşmeleri'nden çekilirler.

Yukarıda da belirtmeye çalıştığımız gibi, nükleer güçlerle ilgili antlaşmalarda, ister stratejik, ister taktik düzeyde olsun, antlaşma hükümlerine uyulup uyulmadığını rasyonel ve doğrudan ilişkilerle denetlemek mümkün değildir. Bu nedenle çağımızda, nükleer politikalara yön veren girişimlerin, kurallar koymaktan çok, daha üstün güç kaynakları yaratarak denetim altında tutulması kaçınılmaz gözükmektedir. Nükleer güce bağlı bir faaliyetin, daha üstün bir teknoloji gücü ile denetlenmesi, konuya taraf olan devletleri **sarmal güç yarışı**'na zorlar. Bu genellenenin, bugüne kadar aksi yönde geliştiğini söylemek çok zordur. Sovyetler'in START'dan önce SS-24'leri hizmete sokması ve A.B.D.'nin de 1983 yılında **Stratejik Savunma Girişimi** (SDI) projesini geliştirmesi, bu sarmal tırmanışın sonucudur.

Bugün A.B.D. ve Sovyetler tarafından geliştirilen ve uzaya da taşan sarmal güç yarışının silahlanma mı yoksa teknolojinin kaçınılmaz sonucu mu olduğuna karar vermek çok zordur. Denebilir ki **çözülmesi gereken bunca sorun varken, Süper Güçler'in uzayı kontrol etmeye çalışmaları bir ihtiyacın sonucu olamaz**. İlk bakışta çok anlamlı gibi gözüken bu tip yaklaşımlar, bize göre, insanın biyolojik ihtiyaçları ile ideal beklentileri ara-

⁷ İngilizcedeki *successive demands* karşılığı kullanıldı.

⁸ İngilizcedeki *successive power challenge* karşılığı kullanıldı.

sındaki çelişki ile ilgilidir ve bizi gücün felsefi tahlilini yapmaktan öteye de götürmez. Böyle bir yaklaşımdan çıkarılabilecek en akılcı sonuç, güçlü olmanın savaş taraftarlığı, karşı düşüncenin de barış severlik anlamına gelemeyeceğidir. Uluslararası ilişkiler alanında yapılan son kantitatif tahliller göstermektedir ki, silahsızlanmayı **barış** ve silahlanmayı da **savaş** olgusu ile özdeşleştirmek mümkün değildir. Bu noktadan hareketle, nükleer silahsızlanmayı **barış**, teknolojinin kaçınılmaz sonucu olan silahlanma girişimlerini de **nükleer savaş** nedeni ile özdeş saymak, bizce, akılcı bir yaklaşım olmaz. Kaldı ki, siyasi güç birliği olan bir devletin, barış uğruna, bu niteliğinden vaz geçmesi, varlık nedenine ters düşer, çünkü güç, devlet örgütünü bir arada tutan en üstün ve nihai **birlik bağıdır**.

S O N U Ç

Nükleer dönemden önce uluslararası politikanın merkezi Avrupa'dır. Bu nedenle, Avrupa'ya özgü devlet modeli, diğer ülkelerin dış politika davranışlarında, uzun süre etkili olur. Avrupa 1945'ten sonra oluşan iki kutuplu sistem içinde, uluslararası politikanın merkezi olmaktan çıkar, fakat Doğu-Batı arasındaki sorunların odak noktası haline gelir.

Bize göre 19. Yüzyıldan beri Avrupa'daki politik birikimin en büyük itici gücü Almanya'dır ve nükleer dönemde de Doğu-Batı arasındaki karşıt unsurların en önemli kaynağını, bölünmüş Almanya gerçeği oluşturur. II. Büyük Savaş'tan sonra A.B.D.'nin **Batı Bilinci**'nin politik temsilcisi haline gelmesinde, bu ülkenin nükleer güce sahip olmasının büyük payı olduğu açıktır. Ayrıca A.B.D.'nin Avrupa'daki varlığının; Sovyet liderliğindeki Doğu-Bloku için **karşıt unsur** olması sebebiyle, savaş sonu Avrupa Devletleri'nin birbirleri ile çatışmalarını da önleyici bir etmen olduğu, söylenebilir.

1962 Küba Olayı, Doğu-Batı ilişkileri için politik bir dönüm noktası olur. Bu bunalım, iki süper gücü görüşme masasına oturmaya zorlayan en önemli etkidir. İki süper güç arasında başlayan diyalog, sistemin alt etkenlerine de yansır. Böylece yeni bir düzen, yani **nükleer düzen** oluşur. Ancak, 1970'li yıllarda hüküm süren **yumuşama dönemi**'nde, Sovyetler'in SS-24, SS-25'leri ile A.B.D.'nin Minuteman III gibi ikinci nesil stratejik güçleri hizmete girer ve **denklik ilkesine** göre oluşan **nükleer düzen** bozulur. Taraflar arasında sarmal güç yarışı başlar ve nükleer teknoloji uzaya da yayılır.

Teknoloji ve iletişim kaynaklarının yaygınlaşması **ulusallık ilkesi**'ne dayanan çağdaş **devlet olgusu**'nun, büyük ölçüde, zayıflamasına yol açan

bir gelişmedir.⁹ Bu durumda devlet örgütünü dağılmaya karşı ayakta tutabilecek en güvenilir **birlik bağı**¹⁰ nükleer güç olabilir. Devleti ayakta tutan en üstün birlik bağı nükleer güç olduğu sürece de, politikayı güç olgusundan, gücü de teknolojiyen soyutlamak mümkün olmaz. Ayrıca, unutmamak gerekir ki, bir savaşın muhtemel sonucu ne kadar ülkütücü ve caydırıcı olursa, savaşa başvurma olasılığı da o kadar az olur.

Nükleer güçleri savaş, bunlardan yoksun olmayı da barış kavramı ile özdeş saymanın büyük bir yanılgı olduğu inancındayız. Bu güç veya silahlar olmadığı zaman, insanlar az mı savaştı? Bunu anlamak için, sadece Avrupa'nın 200 yıllık geçmişine bir göz atmak yeter. Yıkık ve her türlü savaş ihtiraslarının denendiği imparatorlukların mirası üzerine oturan ve **Batı Uygarlığı**'nın yaratıcısı sayılan bugünkü Avrupa, üstün bir birlik bağına sahip olmadan, ne kadar daha ayakta kalabilir. Böyle bir birlik bağına sahip olmayan Avrupa, **ya sosyo-politik benzeşme**¹¹ sebebiyle tek bir devlete dönüşmek, ya da benzeşme karşıtı etkenler faaliyete geçerek, iç çatışmalarla, yeniden parsellenmek zorunda kalabilir.

1980'li yıllarda, Sovyet liderliğindeki Doğu Bloku'nda başlatılan liberalizm hareketi, temelde, global teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmelere daha fazla yabancı kalmaları sakıncalı görülen **iç etnik dalgalanmaları** denetim altına almaya yönelik olabilir. Böyle olmasa bile, liberalizm ve dışı açılma politikasından vaz geçilerek, 1980 öncesi kapalı döneme dönüşmesi son derece güçtür. Blok liderleri arasında başlayan görüşmeler, bloklar içi alt ilişkilere değişik boyutlarda yansiyabilir. Örneğin liberalizm hareketine paralellik gösteren Avrupa'daki orta ve kısa menzilli güçlerin kaldırılmasına yönelik görüşmeler, A.B.D.'nin Avrupa üzerindeki nükleer şemsiyesinin el değiştirmesi ile sonuçlanabilir. Bu takdirde, yukarıda da belirtmeye çalıştığımız gibi, Avrupa Devletleri, Doğu Bloku'ndan gelebilecek liberalizmin de etkisiyle, ya tek bir devlete dönüşmek ya da bir birleri ile çatışmak zorunda kalabilirler. Sonuç olarak Avrupa, Doğu-Batı arasında sorun olma özelliğini, uzun süre koruyacağına benzer. Yanılmayı umuyoruz.

⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için, bak: Herz, John, H., *International Politics in the Atomic Age*, New York, Columbia University Press, 1959.

¹⁰ Bu tabir *Cohesion* karşılığı kullanıldı.

¹¹ Bu tabir *political congruity* karşılığı olmakla birlikte, **toplumların ayrı ulusal devlet olmalarını gerektiren ekonomik, kültürel ve politik farklılıkların ortadan kalkması sonucu, tek bir örgüte dönüşmesi anlamında** kullanıldı.